

УДК 330.1:316

В.В. БЛОЦЕРКІВЕЦЬ,
кандидат економічних наук, доцент
Національної металургійної академії України

Н.В. РЯБЦЕВА,
кандидат економічних наук, доцент
Національної металургійної академії України

Н.І. ТКАЧЕНКО,
кандидат економічних наук, доцент
Національної металургійної академії України

СЦЕНАРІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: МІКРО- ТА МАКРОАСПЕКТИ ВИМУШЕНОЇ АВАНГАРДИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті висвітлено історичні сценарії розвитку капіталістичної економіки, варіанти забезпечення позитивної економічної динаміки.

Ключові слова: *економічна динаміка, потреби, блага, авангардна економіка.*

Вступ. Останніми десятиліттями проблеми, що постали перед економічно розвиненими країнами, набули ще більш виразного забарвлення. Забезпечення подальшого економічного зростання стає все більш й більш складним завданням. Майже невідворотним став процес поступового старіння населення. Проте його розгортання синхронно із зростанням рівня доходів населення, підвищенням освіченості, професіоналізму та кваліфікації робітників залишає сподівання на збереження позитивної траєкторії соціально-економічного розвитку. Втім утримання та посилення здобутих позицій детермінує невідворотність кардинальних перемін як у виробничому, так й споживчому ракурсах.

Постановка завдання. Одним з найважливіших витоків розвитку капіталістичної економіки була наявність значної кількості осіб, позбавлених засобів виробництва, осіб, що, маючи надзвичайно невисокий рівень доходів, погоджувались на продаж своєї робочої сили. Численність їх армії, надлишок пропозиції робочої сили над попитом на неї обумовлювали встановлення настільки низької заробітної плати, що, як наслідок, робітники харчувались так погано, що «у багатьох випадках неминучими є жорсткі та нищівні для здоров'я страждання» [1]. Забезпечення позитивної економічної динаміки у довгостроковій перспективі за таких умов не було надто складним завданням. І шлях розширеного відтворення на довгі роки стає найбільш типовим для економік країн – економічних лідерів. Ціла низка праць відомих економістів була присвячена цій проблематиці [1–5]. Проте протиріччя, що є наслідком слідування таким шляхом, конкретизація сценаріїв соціально-економічного розвитку, особливо з позицій розвитку авангардної економіки, й досі залишаються недостатньо з'ясованими. Їх розкриття є метою цієї статті.

Результати дослідження. У часи становлення капіталізму заробітна плата встановлювалась нижче вартості робочої сили, що результувало у неможливість навіть простого її відтворення, прирікаючи робітників на напівголодне існування. Низька продуктивність праці при порівняно високих темпах зростання населення обумовлювали досить невисокий обсяг ВВП як в абсолютному, так й

відносному вимірах. Втім висхідний тренд ВВП уже набув закріплення в довгостроковій перспективі. Причому «як не швидко зростало населення, воно не встигало за прогресом промисловості та багатства» [1], а отже, зростання обсягу випуску відбувалось і у відносному вимірі, сприяючи зростанню добробуту кожного. Збільшення реальних доходів як капіталістів, так й робітників (чи через зростання прибутків та заробітних плат, чи через зниження цін благ у результаті підвищення продуктивності праці) на мікрорівні отримувало вираження у виконанні нерівності:

$$\left[\frac{MUx_1}{P_1} = \frac{MUx_2}{P_2} = \dots = \frac{MUx_j}{P_j} > 0 \right]_t > \left[\frac{MUx_1}{P_1} = \frac{MUx_2}{P_2} = \dots = \frac{MUx_j}{P_j} > 0 \right]_{t+1}, \quad (1)$$

де t – попередній період;

$t + 1$ – поточний період.

На макрорівні зростання ВВП та особистого доходу мало наслідком скорочення (дуже загальмоване в умовах вкрай низьких вихідних показників та неможливості для значної більшості населення задовольнити навіть базові первинні потреби) величини середньої схильності до споживання у короткостроковому періоді:

$$APC_t \geq APC_{t+1}. \quad (2)$$

При цьому подальший розвиток подій потенційно міг відбуватись за кількома історичними сценаріями:

1) Економічне зростання відбувалось за умов маргінальних позицій авангардної економіки та вкрай повільного неоекономічного поступу, таких, що:

$$\begin{cases} \{x\}_{AE} \rightarrow 0 \\ \frac{\{x\}_{AE}^{t+1} - \{x\}_{AE}^t}{\{x\}_{AE}^t} \rightarrow 0, \end{cases} \quad (3)$$

де $\{x\}_{AE}^t$ та $\{x\}_{AE}^{t+1}$ – субмножини елементів авангардної економіки в базовий та поточний періоди.

Цей сценарій був характерним саме для епохи зародження капіталістичної економіки. Поступове зростання доходів населення, що супроводжувалось позитивною динамікою його чисельності при порівняно низькому рівні задоволення базових потреб, детермінувало реалізацію виробниками консумаційно-консервативної стратегії розвитку. Недостатня задоволеність споживчих потреб на поточний період та існування значного потенціалу подальшого зростання попиту на блага, що їх задовольняють, з боку нових споживачів, що виходять на ринок в умовах розширеного демографічного відтворення, визначають високий ступінь адекватності цієї стратегії наявним викликам. Проте подальше гальмування зростання чисельності населення матиме відтермінованим наслідком зниження інтенсивності потреб, з поступовим досягненням фінального стану:

го стану: $\frac{MUx_1}{P_1} = \frac{MUx_2}{P_2} = \dots = \frac{MUx_j}{P_j} = 0$. Фіксація споживчих потреб за умов невід-

чутного авангардно-економічного поступу отримує на макроекономічному рівні відображення у набутті споживчими видатками константного вигляду, що у майбутньому призведе до економічної стагнації перманентного характеру, тоб-

то: $\frac{dC}{C} = 0$, $\frac{dY}{Y} = 0$. Посилення конкуренції між виробниками вимагатиме від

них активізації потенціалу, наданого авангардною економікою в консумаційному ракурсі, а отже, й до переходу до іншої стратегії розвитку.

2) Економічне зростання відбувається за умов розширення субмножини елементів авангардної економіки, проте її зростання має похідний характер, а її питома вага відносно традиційної економіки залишається незмінною, тобто такою, що за умови $\{x\}_{TE}^{t+1} > \{x\}_{TE}^t$, маємо:

$$\begin{cases} \{x\}_{AE} \approx const \\ \{x\}_{TE} \\ \frac{\{x\}_{AE}^{t+1} - \{x\}_{AE}^t}{\{x\}_{AE}^t} > 0 \end{cases}, \quad (4)$$

де $\{x\}_{TE}^t$ та $\{x\}_{TE}^{t+1}$ – субмножини елементів традиційної (старої) економіки в базовий та поточний періоди.

Зростання обсягу нових, авангардно-економічних благ, з одного боку, каналізує надлишок доходів акторів-споживачів на задоволення консумаційно-інтерналізованих потреб у неіснуючих доти благах. З іншого боку, процедура інтерналізації неявних, зовнішніх щодо наявних консумаційних наборів відчуттів споживачів стосовно бажаних напрямків розширення споживача, знаходиться втілення в оявленні конкретних благ, викликаючи тим самим зростання попиту на інші, комплементарні до них блага. Так, інтерналізація потреби у компактному, відносно мобільному охолоджувачі отримала втілення у появі холодильників, обумовивши одночасно підвищення інтенсивності потреб кінцевих споживачів у електроенергії, дротах, електротехнічному устаткуванні, миючих засобах тощо [2]. Як наслідок – зважена гранична корисність цих благ зросла, сприяючи трансформації (1) для набору, незмінного у кількісному та якісному виразах, до вигляду:

$$\left[\frac{MUx_1}{P_1} = \frac{MUx_2}{P_2} = \dots = \frac{MUx_j}{P_j} > 0 \right]_t < \left[\frac{MUx_1}{P_1} = \frac{MUx_2}{P_2} = \dots = \frac{MUx_j}{P_j} > 0 \right]_{t+1}. \quad (5)$$

Дещо модифікованого вигляду (5) отримує для набору, що буде включати як новий обсяг старих, так й нові блага, особливо за врахування швидкого перетворення останніх у старі:

$$\left[\frac{MUx_1}{P_1} = \frac{MUx_2}{P_2} = \dots = \frac{MUx_j}{P_j} > 0 \right]_t = \left[\frac{MUx_1}{P_1} = \frac{MUx_2}{P_2} = \dots = \frac{MUx_{j+1}}{P_{j+1}} > 0 \right]_{t+1}, \quad (6)$$

де $\frac{MUx_{j+1}}{P_{j+1}}$ – відображає зважену граничну корисність додаткового нового блага.

Стрімке зростання обсягу випуску в галузях авангардної економіки постулювало прискорене узвичаєння благ та набуття ними статусу традиційних (табл. 1). Більш того, збільшення виробництва авангардно-економічних благ в умовах скорочення обсягів випуску в староекономічних галузях, яке фіксує табл. 1, та що, на перший погляд, суперечить (4), насправді підтверджує тезу щодо подібної прискореної трансформації нового у старе та вимагає більш обережного сприйняття умовного поділу галузей промисловості на авангардні та старі за ризомного проникнення елементів авангардної економіки до ареалу старої. До того ж значна частина авангардно-економічних благ виступила у ролі субститутів традиційних благ (штучний шовк замінив бавовну), а стрімке зростання випуску перших не забезпечило за багатьма позиціями їм домінантного у споживанні стану. Так, незважаючи на шестикратне збільшення за 30 років виробництва алюмінію, у натуральному вираженні його випуск був у 160 разів

меншим за випуск чавуну та складав лише 0,5% випуску сталі. На макроекономічному рівні відповідно до (4) такі зміни призведуть до утвердження константного характеру середньої схильності споживання у довгостроковому періоді та її зворотної залежності від доходу в короткостроковому, тобто:

$$\begin{aligned} APC_L &= const; \\ \frac{dAPC_S}{dY_S} &< 0. \end{aligned} \quad (7)$$

де APC_L – середня схильність до споживання у довгостроковому періоді,
 APC_S – середня схильність до споживання у короткостроковому періоді,
 dY_S – зміни обсягу доходу в короткостроковому періоді.

Таблиця 1

Динаміка обсягів випуску продукції «старими» та «авангардними» галузями капіталістичних економік (1905–1936 рр.) [2]

«Старі» галузі промисловості (1913 – 100%)					
Роки	Вугілля, %	Чавун, %	Сталь, %	Суднобудування, %	Бавовна, %
1905–1913	85	80	75	75	89
1913–1918	96	83	96	87	85
1919–1923	92	71	84	132	83
1924–1929	104	101	124	69	104
1930–1932	89	72	86	51	92
1933–1936	86	72	104	36	94
«Авангардні» галузі промисловості (1913 – 100%)					
Роки	Бензин, %	Алюміній, %	Азот, %	Штучний шовк, %	Автомобілі, %
1905–1913	78	56	51,5	100	46
1913–1918	123	151	133	–	214
1919–1923	202	180	163,5	196	438
1924–1929	314	332	315	759	858
1930–1932	328	334	315	1348	858
1933–1936	390	338	–	2351	743

Фіксація саме такої динаміки показників APC_S та APC_L у сучасних умовах знайшла ґрунтовне теоретичне пояснення у працях цілої плеяди відомих економістів, зокрема Р. Блумберга, І. Фішера, Ф. Модильяні, М. Фрідмана [6]. Висновком з (7) буде:

$$\left[\frac{dC}{C} \right]_S < \left[\frac{dY}{Y} \right]_S. \quad (8)$$

Одночасно стабільне економічне зростання відповідно до моделі Харрода-Домара [7] вимагає виконання рівняння: $\frac{dY}{Y} = \frac{dI}{I}$, а в рівноважній економіці мають дотримуватись умови:

$$Y = C + S, \quad (9)$$

$$dY = dC + dS, \quad (10)$$

$$I = Y - APC(1 - Y). \quad (11)$$

Слід зазначити, що з цією тезою фактично погоджуються й розробники неокласичних моделей економічної динаміки [7]. Так, Р. Солоу та Т. Сван, визначаючи обсяг випуску як функцію від капіталоозброєності:

$$y = \frac{Y}{N} = \psi^\alpha, \quad (12)$$

(де N – обсяг праці, y – обсяг випуску на одиницю праці, ψ – рівень капіталоозброєності, $\alpha = \frac{dY}{Y} / \frac{dK}{K}$ – еластичність випуску за капіталом), у дефініційній формі підтверджують існування прямої залежності між темпом приросту інвестицій та темпом приросту обсягу випуску: $\frac{dy}{y} = \frac{d\psi^\alpha}{\psi^\alpha}$.

При цьому ефекти лагів нейтралізуються за врахування тривалої малодисперсної статичності відносних показників, тобто: $\frac{dY}{Y_{t+1}} \approx \frac{dY}{Y_t} \approx \frac{dY}{Y_{t-1}}$. Отже, постулюється виконання рівняння:

$$\left[\frac{dY}{Y} \right]_S = \left[\frac{dI}{I} \right]_S = \left[\frac{dC}{C} \right]_S. \quad (13)$$

Втім правильність (13) суперечить умові (8). Тому стабільне економічне зростання за (8) видається неможливим. Загальмована позитивна динаміка обсягів споживання постулює відповідно до (10), (11) відносне прискорення збільшення обсягу інвестицій:

$$\left[\frac{dY}{Y} \right]_S < \left[\frac{dI}{I} \right]_S. \quad (14)$$

Це, в свою чергу, за умови невідчутного демографічного тиску, матиме наслідком зростання рівня капіталоозброєності, що згідно з (12) забезпечить подальші зміни обсягу випуску за висхідним трендом. Відбуття змін за таким сценарієм можна розцінювати як позитивне явище, якщо не враховувати їх тривалі наслідки.

Наростання розриву між абсолютними величинами обсягу випуску та обсягу споживчих видатків детермінують посилення макроекономічної нерівноваги. Дійсно, припущення (11) є чинним лише за умови, що усі заощадження будуть спрямовуватись на реалізацію інвестиційних проектів. У 50–60-х рр. ХХ ст. «з макроекономічної точки зору майбутнє малювалось у рожевому світлі» і виробники прагнули «збільшення інвестицій, вони не бажали втратити нові ринки збуту і були занепокоєні не стільки надлишковим, скільки недостатнім інвестуванням»[8]. Проте наростання диспропорцій між Y та C ставить під сумнів таку можливість перманентної інвестиційної експансії. З часом генерований в межах цих проектів обсяг пропозиції зустрінеться з браком відповідного попиту. Згідно з (14) можна зафіксувати негативну динаміку граничної продуктивності капіталу. Оскільки $\left[\frac{dY}{dI} \right]_S < \left[\frac{Y}{I} \right]_S$, то в агрегованому вигляді маємо:

$MPK_t < APK_{t-1}$, а отже, $MPK_t < MPK_{t-1}$. Низхідний характер кривої МРК дозволяє дійти висновку щодо зменшення привабливості інвестиційних проектів в довгостроковій перспективі, а отже, (11) втрачає свою чинність, набуваючи вигляду $I < Y - APC(1 - Y)$, тобто:

$$I_t < S_t, \quad (15)$$

де S_t – обсяг заощаджень в період t .

Наслідком цього стане нетотожність величин сукупної пропозиції та сукупного попиту: $Y_d < Y_s$, що буде відбуватись в умовах більш стрімкого загальмування темпів зростання споживчих витрат порівняно із сповільненням темпів економічного зростання, оскільки виконується нерівність:

$$\left[\frac{C}{Y} - \frac{dC}{dY} \right] / \frac{C}{Y} - \left[\frac{Y}{I} - \frac{dY}{dI} \right] / \frac{Y}{I} = \frac{dCY}{dYC} + \frac{dYI}{dIY} > 0.$$

Така ситуація призведе до перегляду виробниками своїх планів та відповідного скорочення обсягів випуску. Запорукою недопущення реалізації стагнаційного сценарію стає компенсаторне зростання обсягу споживання, забезпечення якого в умовах ринкової економіки вимагає збільшення привабливості для споживачів консумаційних наборів, їх згода на кількісне та якісне розширення наповнення таких наборів. Дійсно, зменшення короткострокового показника APC відповідно до (1) з одночасною фіксацією його довгострокової величини відповідно до (6) є свідченням розвитку ситуації саме за таким сценарієм. Втім економічне зростання в умовах (4), що передбачає другорядність авангардної економіки, її допоміжну та маргіналізовану роль у задоволенні потреб споживачів, застосування її лише як стабілізатора синхронної динаміки обсягів випуску та споживання, матиме, у першу чергу, екстенсивний характер. Нарощення обсягів випуску відбуватиметься за рахунок залучення усе нових й нових ресурсів, обмеженість яких визначатиме як зростання їх цін та цін, виготовлених на їх основі благ, так й провокуватиме розбалансування (6), оскільки (5) перетворюватиметься на свій антипод – (1). Як результат – набуття (7) фіктивного характеру ставить під сумнів забезпечення константності APC_L , досягнення якого вимагає застосування більш сильних аргументів на користь можливості компенсаторного зростання обсягу споживання. Більш того, припущення щодо $APC_L = const$ ґрунтується на твердженні стосовно існування у споживача візіонерських здатностей визначити свої майбутні потоки доходів та витрат та збалансувати їх в довгостроковій перспективі. Проте, «вважаючи, що індивід має повний план своїх витрат, що охоплює значний період часу і завершений в усіх деталях, ми цілком абсурдним чином фальсифікуємо його реальну поведінку» [9]. Тому в умовах ринкової економіки із відносно стабільною часткою авангардної економіки (4) як альтернативу ми можемо зазначити такі потенційні напрями реалізації компенсаторного зростання індивідуальних споживчих витрат, що результують у зростання споживчих витрат та у довгострокову позитивну економічну динаміку на макрорівні:

а) Збільшення доходів та ще більш швидке зростання заощаджень матиме наслідком, з одного боку, виконання (15), а, з іншого – надлишок обсягу заощаджень над обсягом інвестицій сприятиме зменшенню реальної ставки відсотка. Тому можливості споживача застосовувати для придбання товарів не лише поточний доход та наявні заощадження, але й запозичені ресурси зростають. Споживач порівнює відносні дисконтовані ціни товарів в різні періоди, приймаючи рішення щодо конкретного наповнення поточного та майбутніх консумаційних наборів. Зниження ставки відсотка матиме наслідком збільшення дисконтованих цін майбутніх купівель порівняно з поточними, а також більш відтермінованих порівняно з більш хронологічно наближеними. Подібний зсув у рівнях дисконтованих цін, за твердженням Д. Хікса, буде стимулювати наближення витрат, що вестиме до обов'язкового зростання поточних споживчих витрат [9]. Тому відносна ціна блага, придбаного в кредит у поточний період часу, стає меншою порівняно із минулим періодом, коли ставка відсотка була вищою, а отже, якщо має місце $r_{t+1} < r_t$, то зважена гранична корисність такого блага зростає:

$$\left[\frac{MUx_j}{(1+r_t)P_j} \right]_t < \left[\frac{MUx_j}{(1+r_{t+1})P_j} \right]_{t+1}, \quad (16)$$

де r_t та r_{t+1} – реальна ставка відсотка в період t та $t + 1$.

Як наслідок – зростання обсягів споживання кожного окремого актора-консуматора сприяє відновленню (5) та результує у збільшення сукупних споживчих видатків та компенсаторне вирівнювання показника APC : $APC_t - APC_{t+1} \rightarrow 0$.

б) Розвиток фінансової системи взагалі та банківської зокрема, поява численних кредитних установ, полегшення умов отримання споживачем позикових засобів, оперативність їх надання тощо обумовлюють зменшення трансакційних витрат на отримання кредиту. Розгортання саме подібних процесів стає однією з головних рис розвитку економік провідних країн протягом XX ст. Так, кількість банків в США з середини XIX ст. до середини XX ст. зросла з 300 до 14000 (із значним скороченням протягом 1930-х рр.), за наступні 30 років ще на 715, зменшення ж за останні 30 років їх кількості вдвічі супроводжувалось зростанням кількості філіалів до 70 тис. [10].

Численні теоретичні та емпіричні дослідження доводять існування прямого зв'язку між ступенем розвитку фінансової системи та темпами економічного зростання [3, 5]. При цьому дослідження Р. Кінга та Р. Левіна, проведені на базі даних з 77 країн, показали, що прогресивні зміни в фінансовій системі, фактичне полегшення доступу позичальників до кредитів призводять до значно кращих наслідків стосовно зростання реального ВВП на душу населення, аніж зростання продуктивності [11]. В умовах фактичного надлишку інвестиційних ресурсів, що постулює (15), відносна слабкість другої кореляції (майже на 30%) є цілком зрозумілою. Зростання доступності кредитів через зменшення трансакційних витрат на їх отримання призведе до позитивної динаміки зваженої граничної корисності блага, придбаного за рахунок позичених коштів:

$$\left[\frac{MUx_j}{(1+r)P_j + TrC_t} \right]_t < \left[\frac{MUx_j}{(1+r_t)P_j + TrC_{t+1}} \right]_{t+1}, \quad (17)$$

де TrC_t – трансакційні витрати на отримання кредиту в період t ,

TrC_{t+1} – трансакційні витрати на отримання кредиту в період $t + 1$.

Результатом стає відновлення (5) як результат збільшення консумаційних витрат окремого економічного суб'єкта та збільшення на макрорівні сукупних споживчих видатків, що призведе до певної компенсації негативної динаміки середньої схильності до споживання за вектором: $APC_t - APC_{t+1} \rightarrow 0$.

в) Очікування економічних суб'єктів щодо збільшення реальних доходів в майбутньому періоді. Втім слід зазначити, що відомий висновок Х. Лайбенштайна стосовно існування прямого зв'язку між зростанням середньодушового доходу та мультиплікативним збільшенням обсягу споживання потребує певної корекції [4], оскільки не будь-яке очікуване зростання доходів призведе до бажаних в цьому контексті змін у споживанні. Дійсно, зростаюча економічна система постулює позитивний характер першої похідної від доходу $dY > 0$, проте

зростання на рівні $\frac{dY}{Y_{t-1}} = \frac{dY}{Y_t} = \frac{dY}{Y_{t+1}}$ матиме наслідком зміни обсягів споживання $\frac{dC}{C_{t-1}} = \frac{dC}{C_t} = \frac{dC}{C_{t+1}}$, що в умовах виконання (8) призведе до подальшого зменшення середньої схильності до споживання.

Тільки зростання доходу, що забезпечить чинність нерівності $Y'' > 0$ може сприяти виправленню ситуації в короткостроковому періоді. Проте це погіршить динаміку APC в довгостроковій перспективі, оскільки прискорене зростання базового доходу зменшуватиме співвідношення споживання/доход. Тому лише поступове загальмування зростання

доходу через виконання $Y'' < 0$ може сприяти відновленню константного показника APC . Втім застосування такого способу збереження фіксованої середньої схильності до споживання видається абсурдним, оскільки потреба у високому рівні викликана саме необхідністю запобігання сходження національної економіки на стагнаційну траєкторію руху. Сприяння ж досягненню від'ємних значень другої похідної від доходу забезпечує безпосередню реалізацію такого негативного сценарію.

г) Очікування щодо зростання рівня цін в майбутньому періоді матимуть позитивний вплив на динаміку поточного рівня індивідуальних споживчих витрат. Зважена гранична корисність поточного блага видаватиметься споживачу більшою, аніж зважена гранична корисність його аналога в майбутньому періоді з урахуванням відповідного дисконту, тобто в період t матиме місце виконання

нерівності: $\left[\frac{MUx_j}{P_j} \right]_t > \left[(1+r) \frac{MUx_j}{P_j} \right]_{t+1}$, де $\frac{1}{1+r}$ – норма дисконту.

Оціночні переваги поточного споживання над майбутнім (у формі зростання споживчих витрат, але не обов'язково синхронного безпосереднього споживання придбаних благ) на макроекономічному рівні отримують втілення у зростанні споживчих видатків і відновлювальній динаміці показника APC .

д) Зростаюча позитивна демографічна динаміка в закритій економіці має сприяти змінам середньої схильності до споживання за висхідною траєкторією. Зрозуміло, що фактична потужність цього фактора буде визначатись особливостями трансформації існуючої демографічної піраміди. Досягнення подібної динаміки в результаті зростання кількості народжених, з огляду на появу у останніх високоінтенсивних потреб у традиційних благах із тривалим інерційним ефектом, призведе до більш питомих змін у обсязі споживчих видатків, аніж зменшення смертності у старших вікових групах. Але навіть таке твердження доречно піддати сумніву, за врахування рівня доходів та накопиченого багатства в конкретних національних умовах, що безперечно вплине й на обсяг та структуру споживання. Проте в будь-якому випадку подібна демографічна динаміка означатиме зростання споживчих видатків, збільшення співвідношення кількості споживачів відносно кількості осіб, що безпосередньо забезпечують генерування вартості. Втім забезпечити висхідний демографічний тренд стає все більш проблематичним, що викликає скепсис й можливість відновлення APC .

Слід зауважити, що кумулятивний вплив зазначених факторів може сприяти недопущенню розгортання стагнаційного сценарію протягом досить тривалого періоду часу. Особливо успішним такий тиск буде за умови посилення його дієвості відповідними заходами з боку держави в межах реалізації грошово-кредитної, фіскальної, соціальної тощо політики.

Проте, незважаючи на сполучення зазначених факторів, показник середньої схильності до споживання в провідній, з точки зору поширення авангардної економіки, країні протягом 1947–1986 рр. демонстрував сталу тенденцію до зменшення (табл. 2), скоротивши за цей час свій розрив з показником граничної схильності до споживання в 5,6 рази. Відмінність між ними у 1982–1986 рр. склала менше 2%, постулюючи майже вичерпаність потенціалу подальшого зниження APC з досягненням фінального стану $APC = MPC$, оскільки перехід до випадку $APC < MPC$, видавався неможливим за врахування чинності умови:

$$C = a + MPC \cdot Y, \quad (18)$$

де $a \geq 0$ – обсяг автономного споживання,

MPC – гранична схильність до споживання.

Таблиця 2

Динаміка довгострокових показників середньої та граничної схильності до споживання в США у 1947–2010 рр.*

Період	Середня схильність до споживання (APC_t)	Гранична схильність до споживання (MPC_t)
1947–1951	0,922	–
1952–1956	0,905	0,826
1957–1961	0,901	0,882
1962–1966	0,894	0,865
1967–1971	0,886	0,856
1972–1976	0,877	0,835
1977–1981	0,880	0,897
1982–1986	0,877	0,863
1987–1991	0,900	1,038
1992–1996	0,912	1,003
1997–2001	0,927	0,996
2002–2007	0,936	0,997
2008–2010	0,919	1,057

*Розраховано за [12].

Дійсно, відповідно до (19) має виконуватись рівняння: $\frac{C}{Y} = \frac{a}{Y} + MPC$, а отже, має місце співвідношення: $APC = \frac{a}{Y} + MPC$. Наслідком цього є чинність нежорсткої нерівності:

$$APC \geq MPC. \quad (19)$$

Висновки. Стале недотримання умови (19), що відповідно до табл. 2 стає фактом починаючи з другої половини 80-х рр. ХХ ст., є наочним свідченням завершення фази 2-го історичного сценарію соціально-економічного розвитку. Подальший розвиток на старих засадах стає вже неможливим. Забезпечення позитивної економічної динаміки надалі вимагає кардинальних перемін в економіках країн – економічних флагманів. Отже, невідворотним стає перехід до нового, 3-го сценарію розвитку, свідками реалізації якого судилось стати сучасним жителям розвинутих країн. Подальше економічне зростання можливе лише за рахунок вимушеного збільшення питомої ваги авангардної економіки.

Список використаної літератури

1. Маркс К. Сочинения: пер с нем. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1960. – Т. 23. – 908 с.
2. Фримен К. Як час спливає: Від епохи промислових революцій до інформаційної революції: пер. з англ. / К. Фримен, Ф. Лука. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 510 с.
3. Hannon P. Finance and economic Growth: the case of Sweden 1834–1991 / P. Hannon, L. Jonung // Research in Economics. – 1997. – № 51. – P. 275–301.
4. Leibenstein H. Economic Backwardness and Economic Growth: Study in the Theory of Economic Development / H. Leibenstein. – N.-Y., 1957. – P. 130–139.
5. Lucas R.E. On the Mechanics of Economic Development / R.E. Lucas // Journal of Monetary Economics. – 1998. – № 22. – P. 2–42.
6. Мэнкью Н.Г. Макроэкономика: пер. с англ. / Н.Г. Мэнкью. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 736 с.

7. Тарасевич Л.С. Макроэкономика / Л.С. Тарасевич, П.И. Гребенников, А.И. Леусский. – М.: Высшее образование, 2006. – 654 с.
8. Ван дер Вее Г. История мировой экономики. 1945–1990: пер. с франц. / Г. Ван дер Вее. – М.: Наука, 1994. – С. 153.
9. Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал: пер. с англ. / Дж.Р. Хикс. – М.: Прогресс, 1993. – 488 с.
10. Сайт Federal Reserve System / URL: <http://www.federalreserve.gov>
11. Хорошун О. Фінансові посередники та економічне зростання: емпіричний досвід / О. Хорошун // Збірник наук. праць. Вип. 49. – К.: Інститут світової екон-ки і міжн. відн. НАН України, 2006. – С. 184–195.
12. Сайт U.S. Department of Commerce: Bureau of Economic Analysis / URL: <http://www.bea.gov/national/pdf/nipaguid.pdf>

В статье раскрыты исторические сценарии развития капиталистической экономики, варианты обеспечения позитивной экономической динамики.

Ключевые слова. *Экономическая динамика, потребности, блага, авангардная экономика.*

In the article features historical scenarios of development of capitalist economy, variants of providing of positive economic dynamics are analyzed.

Key words. *Economic dynamics, necessities, good, avanguard economy.*

Надійшло до редакції 5.04.2012.